

ילדי הצל בן ציון תומר

כתבו וערכו איילת כהן ואירית כהן

ילדי הצל / בן ציון תומר

תוכן המחזה:

המחזה "ילדי הצל" עוסק בקורותיהם ובסיפור התלבטויותיהם של יורם וזיגמונט, שניהם ניצולי שואה, שהעבר רודף אותם, והם מתקשים לקבל על עצמם את המסגרת החברתית שבתוכה הם חיים.

יורם הוא יוסל"ה, המהווה עדות אותנטית לעליית "ילדי טהרן". אלו ילדים שניצלו בנס והועלו ארצה כיתומים בדרך לא דרך, תוך התמודדות ברעב ובמחלות מדבקות. רק בהגיעם ארצה הם גילו, שהתמודדות האמיתית היא עם החברה החדשה אליה באו. עבור יוסל"ה מדובר בחברה הקיבוצית, שמיוצגת ע"י דובי, המודל לצבר המושלם. בקיבוץ "חלומות ירוקים" יוסל"ה עובר את המהפך התדמיתי שלו.

נעמי, חברת הקיבוץ, משנה את שמו ליורם, וכעבור שנה הופך יורם לצבר לכל דבר. הוא מתרגל לחיים בקיבוץ, אבל פנימה הוא חש קרוע.

יורם עובר את המסלול של בגרות בקיבוץ, לוחם במלחמת השחרור, נשאר בצבא הקבע, ולבסוף משתחרר מהצבא, עוזב את הקיבוץ ומחפש את דרכו בחיים האזרחיים. בנקודה זו נפתחת עלילת המחזה. השנה היא 1955 ויורם פוגש בנורית, ממנה נפרד שנתיים קודם לכן, כשביקש להתמודד לבד עם בעיית הזהות שלו. הקשר המחודש מצליח. יורם ונורית נישאים, כשברקע מרחף החשש של יורם מהמפגש עם הוריו ובני משפחתו שעתידיים להגיע ארצה.

יורם פוחד שהתדמית הצברית שלו תיסדק וחייו לא יהיו שוב כמו בעבר. הוא חש קרוע מבחינה נפשית ומתקשה לשתף את נורית בהתלבטות הפנימית שלו. המפגש עם הוריו מעצים את רגשות האשמה שבו, והוא אינו מצליח להפגין רגשות כלפיהם.

רק המפגש הישיר שלו עם זיגמונט, שבו הוא שומע על עברו של זיגמונט ועל הסבל שלו, הוא מגיע להכרה, שמצבו הרבה יותר פשוט מהמצב אליו נקלע זיגמונט, הנחשב למשתף פעולה עם הנאצים בהיותו איש יודנראט. הקורבן האמיתי במחזה הוא זיגמונט, וכשירם מבין זאת, נסללת הדרך להשלמה הפנימית בנפשו.

זיגמונט הוא דמות מורכבת שאיבדה את כל עולמה בשואה. בניגוד ליורם, שהגיע ארצה בגיל ארבע-עשרה, זיגמונט חווה את כל זוועות השואה בגטו ובמחנות הריכוז. בעברו היה ד"ר לפילוסופיה, מומחה לאומנות הרנסנס, הוא האמין באדם, בהומניות שבו, והמציאות שנכפתה עליו בשואה גרמה לתודעתו להיות מרוקנת מכל משמעות. השואה הרסה לו את החיים ואת המשפחה, ורק מטרה אחת נותרה בעיניו: להספיק לרשום את כל הזוועה, לתעד כמה שיותר, ובעיקר להסביר לעולם מה שקרה. וכלשונו: "המשכתי כי לא יכולתי לסלוח. כי לחדול, למות, לישון... זה לסלוח... אסור לסלוח! אסור! ... אני רוצה שתזכור כי הייתי אדם... והנורא שבדבר שגם הם היו בני אנוש..."

בדברים אלה נפרד זיגמונט מיורם והמסך יורד. הנה, אם כן, יורם הוא האיש, שנבחר בתוקף הנסיבות, להעביר הלאה את הדברים. כך שניהם משתחררים, כל אחד לפי דרכו, מרגש האשמה שלהם.

?

1. מהו נושא המחזה? ומי הם הדמויות העיקריות בו?

2. עם איזו בעיה מנסה יורם להתמודד לבדו במהלך המחזה?

3. מיהו הקורבן האמיתי במחזה? ומהי מטרתו?

להלן מספר עובדות היסטוריות הרלבנטיות למחזה:

1. ספטמבר 1952 - נחתם הסכם השילומים בין ישראל לבין גרמניה. ההסכם נחתם בלוקסמבורג, ע"י שר החוץ הישראלי דאז, משה שרת, וראש ממשלת גרמניה דאז, קונרד אדנהאור. קונרד אדנהאור היא ראש ממשלת גרמניה המערבית החל משנת 1949. הוא היה זה שהכריז בפרלמנט הגרמני על חובת הפיצויים של גרמניה לעם היהודי על רצח היהודים והרס הרכוש היהודי בידי הנאצים ועוזריהם. הוא פעל לביצוע הסכם תשלום בסך 820 מיליון דולר בסחורות ובדרכים אחרות למדינת ישראל, ובאמצעותה לארגונים יהודיים שונים.
2. ינואר 1952 - בחודש זה נערכו הפגנות סוערות של אנשי "חרות" מול הכנסת נגד קבלת הפיצויים מגרמניה, בשעה שנתקיימו בה דיונים על בעיית השילומים מגרמניה. בהפגנות היו עשרות פיצועים.
3. מאי 1955 - זו השנה המוזכרת בעלילת המחזה, סמוך ליום העצמאות. בחודש זה הוחזרה לגרמניה ריבונותה ולמעשה העולם אימץ אותה לחיקו. משטר הכיבוש בוטל עם הפעלת הסכמי לונדון ופריס. גרמניה המערבית קיבלה 2 מיליארד דולר לצורכי חימושה. בראש הצבא הגרמני החדש הועמדו מפקדי ה"וורמאכט". גרמניה המערבית נתקבלה לאיחוד אירופה המערבית.

?

4. איזה הסכם נחתם בספטמבר 1952, ומהי התחייבותה של גרמניה?

5.מה הוחזר לגרמניה במאי 1955 ?

מבנה המחזה:

"ילדי הצל" הוא מחזה בין שתי מערכות. המערכות הראשונה והשנייה בנויות משש תמונות כל אחת.

הדמויות במחזה:

יורם

יורם הינו הגיבור המרכזי במחזה.

כילד קראו לו יוס'לה, עד שהגיע לקיבוץ "חלומות ירוקים", ונעמי החליפה את שמו ליורם. בעייתו העיקרית היא שאלת הזהות העצמית שלו: יוס'לה, הילד הגלותי או יורם הצבר? למרות שהתחנך בקיבוץ ונלחם בשורות הפלמ"ח, הוא חש בזרות מסוימת והוא מנסה לשכוח את עברו ולהדחיק את יוס'לה שבו. לנורית הוא אומר: "מיום שבאתי ארצה ביקשתי לאכול מעץ השכחה". ובהמשך שיחתם הוא אומר: "התחלתי לשכוח בתוכי את יוס'לה. יוס'לה מת! יחי יורם!". אבל למרות הבריחה מעברו ומעצמו, והודאתו בפני נורית: "יוס'לה איכשהו כבר מת", הוא לא הצבר הגס והמחוספס בנוסח דובי. והראיה לכך בדברי נורית אליו: "אתה יודע מדוע אני אוהבת אותך ?? מפני שמעולם לא הצלחת להיות יורם עד הסוף".

יורם מתאפיין בהווה כאדם מתבלט, הססן, כמו המלט, הגיבור השקספירי וכמו הזיקית שמשנה את צבעיה. יורם מבקש להבין את כולם, להיות בסדר עם כולם ועל כך הוא סובל. **"אשם ללא אשם הוא המשפט שמאפיין אותו"**.

?

6. כיצד מתאפיין יורם במחזה ? ואת מה מנסה להדחיק ולשכוח ?

זיגמונט

גם לו יש חלק מרכזי במחזה. בעברו היה מרצה לפילוסופיה, מומחה לאומנות הרנסנס. בשואה היה ב'ודנראט "תפקיד אימים במחזה דמים", לפי דבריו. תפקיד בלתי אפשרי במציאות הנוראה של השואה. הוא נחשב למשתף פעולה עם הנאצים שדינו מוות. בארץ ישראל, חי זהות בדויה. תדמית המשוגע שלו נועדה לשמור על צלילות דעתו.

משפט מאפיין: " אנוש מלא כלימה ועוון. תן לירח ונגמור את החשבון ".
 זיגמונט מבקש כפרה לעצמו, אך גם לסגור חשבון עם אלה שסלחו לגרמנים. גם הוא, כמו המלט השקספירי, מתלבט בשאלה "להיות או לא להיות": "מה נעלה יותר, למרוד וקץ לשים, או לגנוב יום יום, שעה שעה, פרור חיים מעל שולחן המוות". רואה עצמו כעכבר וכמדוזה, חיות שמסמלות עליבות: עכבר הוא סמל לפחדנות. מדוזה היא ייצור חלקלק ודוחה.

באמצעות העכבר והמדוזה מלקה זיגמונט את עצמו ומבקר את התנהגותו בשואה, אך בו בזמן מבקש להסביר שזהו הרע במיעוטו, והוא ביקש להציל כמה שאפשר: כדבריו: " . . . כמיטב כוחי עשיתי לעצירת המגיפה, להרוויח זמן".

?

7. מה היה תפקידו של זיגמונט בתקופת השואה ? וכיצד הוא מבקר את התנהגותו?

8. מה מבקש זיגמונט לעצמו, ומדוע ?

נורית

אשתו של יורם, דרכה נחשפת בעיית הזהות של יורם. היא צברית נטולת משקעים ותסביכים, וכל מבוקשה הוא להיות שותפה מלאה למצוקותיו של יורם, בעלה. היא אומרת לו "תפסיק להגיש אל שפתי את זר הקוצים שלך". **נורית מייצגת את החברה הישראלית השפויה והחיובית.** היא מבקרת את העסקנות המפלגתית של הוריה. מגלה סובלנות כלפי זיגמונט ניצול שואה- את חטאו הוא כבר שילם. **נורית ויורם מייצגים למעשה את העתיד של המדינה, בת הארץ נישאת לניצול שואה, כשהמטרה ליצור חברה חדשה, סובלנית ונאמנה לאידיאלים ולערכים האמיתיים.**

?

9. כיצד מוצגת נורית במחזה ? ואת מה היא מייצגת ?

הוריה של נורית

נחשפים באמצעות שיחות הטלפון עם ביתם. שניהם עסוקים בלקדם את הקריירות שלהם (אופורטוניסטים) ומייצגים את השלילי בחברה הישראלית, ומה שיביא מאוחר יותר לשנאה של חלק מהציבור הישראלי למפלגת השלטון מפא"י (העבודה של היום).

?

10. במה עסוקים הוריה של נורית? את מה הם מייצגים?

דובי

הצבר המושלם. הבכור של הקיבוץ, הדוכס של העמק, רקדן מהולל. היה המודל לחיקוי של יורם. ביניהם שוררת יריבות, שתחילתה בקיבוץ "חלומות ירוקים" והמשכה בתחרות על ליבה של נורית. היריבות ביניהם משתקפת במשחק השחמט שהם מנהלים ביניהם. המשחק שהחל בימי מלחמת השחרור נפסק, והוא מחודש שבע שנים אחרי, בביתה של נורית. גם הפעם הוא נפסק ויורם ממשיכו לבדו, עד למט הסופי. דובי מייצג את הרס האידיאלים של מקימי המדינה. נטישת הערכים של אהבת המולדת. הוא עוזב את הקיבוץ לטובת משרה מפנקת כשליח עלייה.

הוא שחצן בהתנהגותו, אטום מבחינה רגשית, ויש לו חלק נכבד ב"צלקות הילדות" של יורם מימי הקיבוץ, כפי שיורם מעיד, כיצד דובי לגלג עליו כשהיו לו סיוטי לילה: "לעולם לא אסלח לך על הלילה ההוא במוסד שחלמתי על סמרקנד...".

דובי התנהג באטימות, כמו בול עץ, לא הבין את מצוקותיו של יורם, צחק עליו כשיורם שאל מה לעשות עם שיירי האוכל, שיכלו לפרנס את הוריו במשך שנה בזמן השואה.

* דוכס- מילה נרדפת לנסיך או רוזן. כאן הכוונה למישהו מרכזי, כמו מלך הכיתה, שכולם מחקים אותו ורוצים להיות כמוהו. יורם מתגאה בפני נורית שלקח לו שנה לקחת את הכתר מראשו של דובי: "כעבור שנה היה הכתר על ראשי, נעמי בזרועותיי. למדתי לרקוד קרקוביאק. התרגלתי. לכל התרגלתי, ורק לסלט של דובי לא יכולתי להתרגל...".

?

11. כיצד מתואר דובי במחזה? ואת מה הוא מייצג בחברה הישראלית?

12. כיצד התנהג / התייחס דובי ליורם בהיותם בקיבוץ?

ברל'ה, הערש וולף

שלושת חברי הילדות של יורם. מוזכרים במערכה 1 תמונה שלישית. יחד שיחקו כחבורה. ברלה ליורם: " ... אתה יודע שעוד שניים מהכנופייה שלנו, הערש וולף נמצאים בארץ?".

שלושתם הם אמצעי לחשיפת עברו הכמוס של יורם, המתאמץ בכל כוחו להדחיק את העבר, או, כדבריו, "רציתי לרצוח בתוכי את יוסל'ה". יורם לא רוצה לחשוף שום פרט מעברו, ומבקש לשמור על תדמית ה"צבר" שלו. יצירת קשר איתם, כמוה כחשיפת עברו והתמוטטות התדמית הישראלית- צברית, שכל כך עמל עליה.

דרך דמותו של ברלה משתקפת גם בעיית העולים החדשים וקשיי ההסתגלות שלהם בחברה הישראלית. דומה שקשיים אלו משמרים את ערכם ומאפיינים את כל גלי העלייה לארץ. או לפי דבריו: "כשעליתי על האונייה חשבתי שרק הים מפריד ביני ובין הארץ. עכשיו אני יודע שצריך לחצות עוד ים נוסף: ים העולים החדשים...".

?

13. איזו " סכנה " מהווים שלושת החברים עבור יורם?

14. איזו בעיה משתקפת דרך דמותו של ברלה ?

מוכר הבלונים

דמות עממית. גם עולה חדש וגם ניצול שואה. באמצעותו נחשפת דמותו של זיגמונט. מוכר הבלונים משמש כבן שיחה פשוט לזיגמונט, שאינו מבין את דיבורו ועוקצנותו של זיגמונט. "אשרי עניי הדעת, כי להם מלכות השמיים. . .". אומר לו זיגמונט. עבור זיגמונט מוכר הבלונים הוא אדם מאושר. קיימת אנלוגיה ניגודית בין השניים: מוכר הבלונים, המבקש חמימות אנושית וחברה, מבקש לשקם את עצמו בארץ ישראל. זיגמונט, לעומתו, מבקש לסגור חשבון. הוא רוצה להסביר, לחזור בתשובה. אך אין לו בפני מי- מדינת ישראל סלחה לגרמנים, בכך שהיא קיבלה מהם כספי פיצויים. במשל הנמר, שזיגמונט נושא בפני מוכר הבלונים, הוא מבקש להסביר לו את מצבו האבסורדי. למוכר הבלונים יש תקווה בארץ, לזיגמונט אין תקווה. עולמו הרוחני אבד בשואה, ובגלל זה הוא אומר למוכר הבלונים שהוא כותב צוואה. מוכר הבלונים מייצג את ניצולי השואה שסבלו ועונו במהלך השואה, ועכשיו, בארץ ישראל, הם נתפסים כמוזרים. דרכו משתקף היחס של החברה הישראלית לניצולי השואה, וכמו שזורם אומר עליו: "לכל אחד מהם 20 קילו T.N.T בלב. נורית אומרת קודם לכן, "אלה נעלבים כ"כ מהר". במילה "אלה" הכוונה לציבור ניצולי השואה שלא מבינים אותם ואת התנהגותם, ולעיתים הם אף נדחים ע"י החברה הישראלית.

?

15. את מי מייצג מוכר הבלונים ? וכיצד רואה אותם החברה הישראלית ?

יאנק והלנקה

יאנק הוא אחיו של יורם והלנקה היא אשתו. יאנק היה בגטו ורשה. הוא שרד את השואה ועלה עם אשתו לארץ ישראל. יורם מעלה בתמיהה כיצד הצליח, למרות הכול, להישאר כ"כ סטרילי, כלומר נקי במובן הרגשי, המצפוני. יורם: "אתה יודע, לעיתים אני תוהה עליך, איך אדם שעבר כ"כ הרבה, נשאר בתולי כ"כ וסטרילי. . .".

דרך יאנק עולה שאלת התנהגותם של היהודים בשואה ובעיקר מהדהדת הביקורת "כצאן לטבח"- מדוע לא התקוממתם? שואל אותו יורם באצבע מאשימה ובבוז, ומיד מסייג זאת "זה לא מכוון כלפיך. אתה הצלת את הכבוד..." להבדיל מיורם, ליאנק אין התלבטות כלשהי מה צריך לעשות לזיגמונט. בשבילו זיגמונט הוא משתף פעולה ומשתפי פעולה נחשבים אצלו לחצאי בני אדם. הוא כבר הספיק להרוג שניים כאלה. אולם, כשמדובר בזיגמונט, את העבודה השחורה הוא משאיר ליורם.

הלנקה, אשתו, שרדה את השואה כילדה נוצרייה במנזר. את חוויותיה משם היא מספרת ליורם. נפשה מצולקת. החינוך הנוצרי במנזר שבר את רוחה וערער את אמונתה באל "עמדתי ליד העץ הגבוה. פתאום התחלתי להתחנן בפני אלוהים של אבא ושל אמא: אנא זרוק לי תפוח אחד, רק תפוח אחד. אבל העץ היה גבוה. אלוהים גבוה ממנו. כרעתי על ברכי ולחשתי: ישו, אם באמת אתה טוב, אנא, רק תפוח אחד".

הלנקה מתפללת לאלוהי הוריה אבל הוא גבוה, יש כאן אירוניה- כל כך גבוה שהיא אינה מצליחה להגיע אליו בתפילתה, ונאלצת להתחנן בפני ישו הנוצרי. יש כאן הדהוד לשירו של ביאליק "על השחיטה": "שמיים בקשו רחמים עליי, אם יש בכם אל, ולאל בכם נתיב ואני לא מצאתיו". הלנקה, כמו הדובר

הביאליקאי, מתפללת ומתחננת בפני האל, אך תפילתה לא זוכה למענה. אם המנזר נועצת אצבעותיה בעורפה ומרעיבה אותה שלושה ימים נוספים. **הלנקה מייצגת את כל אותם ניצולים שאיבדו את אלוהים בשואה.**

?

17. מיהו יאנק? ובמה הוא שונה מיורם?

18. כיצד הצליחה לשרוד הלנקה את השואה? ואת מה היא מייצגת?

נעמי

בת קיבוץ "חלומות ירוקים". היא זו ששינתה את שמו של יוס'ה לירום. בהשוואה לדובי היא יותר מבינה וסלחנית כלפי יורם. הייתה חברתו של דובי, עד שיורם הצליח להעבירה לזרועותיו. הצלחה זו מסמנת את תהליך הפיכתו לצבר, אך בד בבד הוא הפך להיות קורבן ההצלחה הזו.

?

19. מהו הקשר המתואר בין נעמי לירום?

אסתר

מוזכרת בחלום הסימולטאני. אחותו של יורם ואשתו של זיגמונט. דרכה נחשף רגש האשמה של זיגמונט. הדימיון בינה לבין יורם גורם לזיגמונט לזהותו מיד.

יורם מזהה את זיגמונט רק אחרי שמצא את התמונה מהחתונה של אסתר וזיגמונט, וכך הוא עולה על הקשר ביניהם: זיגמונט הוא גיסו של יורם. בחלום הסימולטני, אסתר מבקשת מזיגמונט להתפטר מהיודנראט ורואה בו כמי שמבקש את טובתו. אסתר: "אתה חרד לעורך". באמצעותה משתקפים ייסורי המצפון של זיגמונט ובסוף החלום הוא אומר לה: "הסירי את עינייך מעלי! אינני אשם, הרפיי!".

?

20. מה נחשף ומשתקף דרך אסתר אשתו של זיגמונט ?

21. כיצד מזהה זיגמונט את יורם ?

אמצעים אומנותיים:

סמלים:

המחזה רווי באמצעים אומנותיים מסוגים שונים. ניתן למצוא בו סמלים. סמל מוגדר כמשהו בעל משמעות עצמית משלו, ועם זאת נתפס כמייצג רעיון מסוים.

חיות:

חיות שונות, המוזכרות במחזה, מסמלות רבדים באישיותן של הדמויות. באמצעות העכבר והמדוזה זיגמונט מבקר את התנהגותו המבישה בשואה. זיקית- יורם, בשיחתו עם יאנק אומר על עצמו: "אני- זיקית. מתלבש בכל הצבעים ושום צבע אינו אני. ככה זה כשמנסים להבין את כולם, את כל הצבעים". יורם מתחבט בזהותו העצמית. הוא עוד לא החליט אם הוא יוסל"ה או יורם, או אולי שניהם גם יחד.

עכבר- עכבר נמלט מאונייה טובעת.

מדוזה - חלקלקה ודוחה.

22. מה מסמלת הזיקית עבור יורם ?

איזכורים מן הספרות והמיתולוגיה:

המלט - מוזכר בהקשר כפול, גם אצל יורם וגם אצל זיגמונט. המלט הוא סמל להססנות ולהתחבטות בשאלות נצחיות "להיות או לא להיות".
 נורית שואלת את יורם: " ומה תעשה עכשיו, המלט?". זיגמונט, בחלום הסימולטאני מבטא את ההתלבטות שלו בנוסח המונולוג של המלט: "מה נעלה יותר...".

?

23. במה "דומים" יורם וזיגמונט להמלט ?

אורפאוס - במיתולוגיה היוונית, אורפאוס יורד לשאול כדי להוציא משם את אשתו, אך רגע לפני היציאה מהשאול הוא מתבונן לאחור ומאבד את שאתו לנצח. יורם מספר לנורית שהרגיש כמו אורפאוס בבואו לפגוש את הוריו ב"שער העלייה". גם יורם חש באובדן הרגשי ובנתק בינו לבין הוריו: "כשחיבקו אותי, הייתה לי הרגשה כאילו הם מחבקים פסל".

?

24. באיזה אירוע הרגיש יורם כמו אורפאוס ומדוע ?

השימוש בשירים:

בן ציון תומר כתב גם שירים, ורבים משיריו משובצים במחזה. השירים הם אמצעי למבע אישי סובייקטיבי ובאמצעותם הגיבור חושף את עצמו. כך השיר בפתח המערכה השנייה המבטא את השואה. הניצולים, שכמו עוף החול קמו מן האפר והגיעו לארץ ישראל.

וכמו השיר על "ילדי הצל" שהולכים אל מותם: "ילדי הצל, תמיד עוקפים את עגולי השמש". הביטוי השירי הוא חד יותר ונוגע ללב, וכך מצליח בן ציון תומר לשקף את הזוועה ברצח ילדים טהורים: "הנה הם ממריאים. המריאו. כבר אינם. רק ... בי עוד תקועה עינם".

?

25. מה מצליח לשקף בן ציון באמצעות השירים במחזה ?

מוטיב העץ:

עץ השכחה, עץ התפוחים. יורם רוצה לאכול מעץ השכחה כדי לשכוח מעברו. הלנקה רוצה לאכול תפוח מעץ התפוחים שבמנזר. דובי, אטום כמו בול עץ, חסר רגשות ומתנהג בחוסר רגישות כלפי יורם.

החלום הסימולטאני:

החלום בספרות מבטא את העולם הפנימי של הדמות. החלום הסימולטאני חושף את רגש האשמה אצל זיגמונט ויורם. שניהם חשים אשמה שאסתר מתה. אסתר נרצחה בשואה ויורם, אחיה הצעיר, חש אשמה בכך שהוא ניצל. זיגמונט, בעלה, מבקש להסביר לה בחלום שהוא לא מכר את נשמתו לשטן הנאצי, אלא ניסה להרוויח זמן ולהציל יהודים.

?

26. מה חושף החלום הסימולטאני אצל זיגמונט ויורם ?

27. מה מנסה להסביר זיגמונט לאשתו בחלום ?

משל הנמר:

הנמר הוא הנאצים שטרפו את הכבשים (היהודים), אך התגרו באריות, שהם בנות הברית. בסופה של המלחמה (מלחמת העולם השנייה), האריות גברו על הנמר, אך סלחו לו, ובין היתר גם כבשה גדולה אחת, מדינת ישראל, סלחה לגרמנים והסכימה לקבל מהם פיצויים. על כך אומר זיגמונט בציניות- גדולות מותר, קטנות מעוררות בחילה, הגדולות- מחילה. זיגמונט מבקש לירה מהעוברים ושבים ומעורר בחילה. מדינת ישראל קיבלה מיליונים- כספי פיצויים ומחלה לגרמנים. וכך גם אומות העולם שקיבלו לחיקם את גרמניה המערבית.

?

28. את מי מייצג הנמר? ומיהי הכבשה הגדולה? מדוע?

המשמעות- המסר:

המחזה מעלה מספר נושאים:

1. בעיית הזהות של יורם, המובילה לרגש האשמה, עד כדי רצון למחוק כל סימן היכר לעברו הגלותי.

2. התמוטטות העולם הרוחני של זיגמונט, שבסופו הרצון להציג לעולם ולחברה הישראלית את האמת על השואה. במקום וידויים "בנוסח דוסטויבסקי", כלומר התבכיינות, הוא מתעד את חוויותיו במספר מחברות, אותן הוא מוסר ליורם. יש כאן היבט אישי והיבט כללי החופפים זה את זה.

3. בעייתם של ניצולי השואה והיחס כלפיהם מצד החברה הישראלית המנוכרת לסבלם.

דמויות שונות במחזה מבטאות את הנושאים הללו על כל רובדיהם:

יורם מודע למוגבלות שינוי השם מיוסל'ה ליורם. הוא חושב שהדחקת העבר תפתור את בעייתו, אך מגלה שלא די בכך. העבר רודף אותו בסיוטי הלילה שלו בקיבוץ ובהבדלי המנטליות בינו לבין הצברים דובי ונעמי.

המפגש עם זיגמונט מצליח להחדיר לתודעתו שישנם מצבים גרועים משלו. זיגמונט, לעומתו, נקרע בהתלבטות נוראית. הווידוי של זיגמונט מכניס את בעיית הזהות שלו לפרופורציות (מימדים) הנכונות, והוא חוזר לנורית, אשתו, שלם עם עצמו. יורם מבין את זיגמונט ומזדהה עמו ועם סבלו. בדמותו של יורם שזורים יסודות אוטוביוגרפיים של המחבר עצמו. בן ציון תומר הגיע בעליית "ילדי טהרן" וכמו יורם פילס את דרכו בחברה הישראלית.

יורם, לפי בן ציון תומר, מייצג את הרצוי בחברה הישראלית, לא התנשאות בנוסח דובי והפניית עורף לערכים, אלא המשך לרוח החלוצית בנוסח אהרון דוד גורדון- האב הרוחני של תנועת העבודה בארץ ישראל.

?

29. כיצד מנסה יורם לפתור את בעיית הזהות שלו? ולאילו הבנה מגיע במפגשו עם זיגמונט?

זיגמונט, למרות הופעתו הקיצונית והמוזרה, מצליח לזכות בסימפטיה, בעיקר בשל הציניות שבו והעובדה שהוא אינו חי באשליות. בשבילו, השואה לימדה אותו את הלקח של החיים. לקח שצריך להילמד, לפי דבריו, שמא ההיסטוריה תחזור על עצמה. הוא בוחר ביורם כדי להעביר את המסר לעולם- לזכור את השואה ולא לסלוח, כפי שהמדינה ואומות העולם עשו. בדבריו של זיגמונט נחשף הוויכוח סביב שאלת הפיצויים מגרמניה. גם יורם מהרהר בכך, ומשווה בין ימי המלחמה לימים שאחריה עם הפיצויים. אכן, יש מקום להרהר בשאלה איך הייתה נראית מדינת ישראל, או החברה הישראלית, ללא כל הכספים הללו. את התשובה לכך לא נדע לעולם, או שתישאר ברמה התיאורטית נושא למחקר. ניתן לסכם ולומר שהמחזה הוא גם תגובה אקטואלית לבעיות החברה הישראלית בראשיתה, אך בו בזמן הוא משמר את ערכו גם לימינו, בכך שהוא מעלה את בעיית העולים החדשים וקשיי ההסתגלות שלהם. כמו כן, הדיון בשאלת הפיצויים מגרמניה, שנחשף ב"משל הנמר", אקטואלי לימינו (לאורך כל ימי המדינה נמשך הוויכוח סביב השאלה הזו- האם מדינת ישראל הייתה צריכה להסכים לפיצויים, ובתוך כך גם לקשור יחסי תרבות עם גרמניה). במידה מסוימת אפשר לראות במחזאי בן ציון תומר כאיש אשר ראה את הנולד.

?

30. מהו התפקיד שהטיל זיגמונט על יורם ?

31. הסבר את שאלת הפיצויים בה דן המחזה ?

הביקורת שלו על הרס האידאלים והעדפת ה"אני" על פני טובת הכלל נכונה גם לימינו. קריאה זו, של רגש האשמה שניתן לראותה כקריאתו של בן ציון תומר עצמו, מהדהדת באוזנינו עד היום, וגרוע יותר, נכונה גם לימינו. קריאה זו חותמת את המסר הכללי של המחזה. החברה הישראלית היא חברה מסואבת, נהנתנית, שכל פרט שבה עושה לעצמו, על חשבון הערבות ההדדית. כך אנו נראים- חבורת ניהיליסטים שמקרבים את הקץ והורסים את החזון של המדינה. אבל למרות הכול, יש נקודות אור בכל הפסימיות הזו, בדמותם של נורית ויורם.

32. במה מאשים המחזה את החברה הישראלית ? ומהי נקודת האור ?

הערות חוץ ספרותיות בנוגע למחזה

השנה המוזכרת בעלילת המחזה היא 1955. קדמו לה מספר אירועים הקשורים בנושאים המועלים במחזה.

אפשר לומר שהמחזאי בן ציון תומר השכיל לבנות עלילה המשלבת אמת ספרותית ואמת היסטורית. לעלילה יש ערך תיעודי, ובו בזמן הדמויות הבדויות

מבטאות את רחשי הלב של הניצולים, של העולים, ודרך מעביר המחזאי את הביקורת על החברה הישראלית שהערימה קשיים על הניצולים וביקורת על המדינה, שהעדיפה לקבל את כספי השילומים מגרמניה ולהתעלם מהבעיות החברתיות הקשות.

?

32. הסבר את הביקורת המועברת במחזה ?
